Lietas arhīva Nr. A42-00319-24/16
ECLI:LV:ADRJRIT:2024:0311.A420173023.3.S

Administratīvā rajona tiesa
Rīgas tiesu nams
SPRIEDUMS
Latvijas tautas vārdā
Rīgā 2024.gada 11.martā

Tiesa šādā sastāvā: tiesnese Daiga Lubāne

piedaloties līdzpieteicējai /pers. A/, līdzpieteicējas /pers. B/ likumīgajai aizbildnei /pers. C/, pilnvarotajai pārstāvei zvērināta advokāta palīdzei Gabrielai Šantarei,

atklātā tiesas sēdē izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz līdzpieteicēju /pers. A/ un /pers. B/, ko viņas interesēs iesniegusi viņas likumīgā aizbildne /pers. C/, pieteikumu daļā par fakta konstatēšanu, ka attiecības starp /pers. A/ kā vecāku un /pers. B/ kā bērnu ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē.

Aprakstošā daļa

[1] 2016.gadā līdzpieteicēja /pers. A/ uzsāka kopdzīvi ar /pers. C/, nodibinot savstarpējas attiecības un uzturot kopīgu mājsaimniecību. Ar 2022.gada 6.jūlija Administratīvās rajona tiesas spriedumu lietā Nr.A420290921 ir konstatēts, ka starp līdzpieteicēju /pers. A/ un /pers. C/ pastāv ģimenes attiecības Satversmes 110.panta izpratnē (*sk. Administratīvās rajona tiesas 2022.gada 6.jūlija spriedumu lietā Nr.A420290921, ECLI:LV:ADRJRIT:2022:0706.A420290921.2.S*). Minētais tiesas spriedums ir stājies spēkā 2022.gada 8.augustā.

2021.gada 6.novembrī /pers. C/ piedzima meita – /pers. B/, kas ir viņas bioloģiskā māte, savukārt paternitāte bērnam nav noteikta, jo grūtniecība iestājās mākslīgās apaugļošanas ceļā. /pers. A/ uzskata, ka viņas abas kopā ar /pers. C/ ir /pers. B/ vecāki, kas kopīgi piedalās bērna audzināšanā, uzturēšanā un kopšanā.

Tā kā sākotnējā pieteikuma par ģimenes atzīšanu iesniegšanas laikā /pers. C/ bija stāvoklī, līdzpieteicēja /pers. A/ un /pers. C/ nevarēja lūgt tiesu konstatēt arī līdzpieteicēju un bērna starpā pastāvošās ģimenes attiecības.

Tādēļ līdzpieteicēja /pers. A/ un līdzpieteicējas /pers. B/ likumīgā aizbildne /pers. C/ lūdz tiesu konstatēt faktu, ka starp /pers. A/ un /pers. C/ kā vecākiem un /pers. B/ kā bērnu pastāv ģimenes attiecības.

[1.1] Tā sauktais ģimenes kodols, kas sastāv no atšķirīga dzimuma laulātiem partneriem un viņu bioloģiski saistītiem bērniem, lai arī joprojām ir "zelta standarts", attiecībā pret kuru tiek novērtētas visas citas ģimenes formas, tomēr nekad nav bijusi vienīgā pastāvošā ģimenes forma. Jēdziens "ģimene" ir elastīga un pielāgojama vienība, un pēdējos gados ir novērojams alternatīvo ģimeņu pieaugums, daudzas ģimenes šobrīd sastāv no neprecētiem dzīvesbiedriem un viņu bērniem, bērniem un viņu vecākiem un audžuvecākiem, bērniem un viņu vientuļo vecāku, kā arī bērniem un viņu viena dzimuma vecākiem.

[1.2] Viena dzimuma pāra ģimenē var tikt audzināti arī bērni, kā tas ir arī līdzpieteicēju gadījumā. Liedzot šādām ģimenēm juridisku atzīšanu un aizsardzību, bērni neko neiegūst, jo viņi joprojām būs tieši šajā ģimenē, kurai nebūs nodrošināta atzīšana un aizsardzība. Taču, ja šādas ģimenes juridiski tiktu atzītas un aizsargātas, tajās augošie bērni iegūtu no ģimenes locekļu personisko un mantisko attiecību stabilitātes, skaidrības un prognozējamības, ko šāda viņu ģimeņu atzīšana rada. Tāpat šie bērni tikai iegūtu no apziņas, ka valsts viņu ģimeni neuzskata par mazāk vērtīgu un mazāk aizsardzības cienīgu kā citas ģimenes, kuras valsts atzīst.

[2] Rakstveida paskaidrojumā tiesai Ministru kabinets norāda, ka pieteikumu iespējams izskatīt bez Ministru kabineta kā atbildētājas pusē pieaicinātās iestādes. Paskaidrojumā norādīti šādi argumenti.

[2.1] Konkrēto konstatējošo attiecību izvērtēšanai tiesas ceļā ir pilnīgi pietiekami ar to ieinteresēto personu iesaisti, kurām konkrētās privāttiesiskās attiecības ir paredzēts konstatēt. Nav saskatāms, ka no Ministru kabineta atbilstoši Administratīvā procesa likuma 34.panta otrajai daļai attiecīgajā lietā tiktu prasīta kāda rīcība, tādēļ, ņemot vērā, ka pieteikums satur lūgumu konstatēt privāttiesiskās attiecības, pieteikuma izskatīšana ir iespējama bez Ministru kabineta kā atbildētāja pusē pieaicinātās iestādes. Turklāt pieteikuma izskatīšana bez to iestāžu klātbūtnes, kam nav būtiskas lomas privāttiesisko attiecību konstatēšanas procesā, iesaistot attiecību izvērtējumā tikai ieinteresētās personas, nodrošinātu arī līdzpieteicēju augstāku privātuma aizsardzību.

[2.2] Ministru kabineta vai jebkuras citas valsts pārvaldes iestādes pieaicināšana atbildētāja pusē atzīstama par nepamatotu, jo Ministru kabinets un tā padotībā esošās iestādes izpilda likumdevēja pieņemtos likumus, realizējot likumdevēja tiesībpolitisko gribu. Pretēja rīcība būtu pretrunā ne vien ar likumā noteiktajām pilnvarām, bet arī ar varas dalīšanas principu.

[2.3] Tā kā pieteikuma priekšmets ir publiski tiesisko attiecību konstatēšana, tad šādā gadījumā līdzpieteicējas neprasa nekādu rīcību ne no vienas iestādes. Juridiskā fakta konstatēšana ir vērsta uz tādu notikumu vai darbību fiksēšanu, kuru apliecināšanai nepieciešams attiecīgs dokuments (nav atbildētāja).

[3] Tiesas sēdē līdzpieteicējas prasījumu uzturēja. Ministru kabineta pārstāve uz tiesas sēdi neieradās, lūdza izskatīt lietu bez atbildētājas pārstāves klātbūtnes.

Motīvu daļa

[4] Pieteikumā norādīts, ka 2016.gadā līdzpieteicēja /pers. A/ un līdzpieteicējas likumīgā pārstāve /pers. C/ nodibināja savstarpējas attiecības un uzsāka kopdzīvi vienā mājsaimniecībā.

Ar Administratīvās rajona tiesas 2022.gada 6.jūlija spriedumu lietā Nr.A420290921, ņemot vērā līdzpieteicēju brīvi un tieši pausto vēlmi savstarpēji uzturēt ģimenes attiecības, tiesa ir atzinusi, ka starp /pers. A/ un /pers. C/ pastāv ģimenes attiecības Satversmes 110.panta izpratnē (*sk. Administratīvās rajona tiesas 2022.gada 6.jūlija sprieduma lietā Nr.A420290921, ECLI:LV:ADRJRIT:2022:0706.A420290921.2.S, 6.punktu*). Minētais tiesas spriedums stājies spēkā 2022.gada 8.augustā.

Ņemot vērā minēto, lietā nav strīda, ka līdzpieteicējas /pers. A/ un līdzpieteicējas /pers. B/ likumīgās pārstāves /pers. C/ starpā ir izveidojušās pastāvīgas faktiskas ģimenes attiecības.

Lietā tiesai jānoskaidro, vai valstij ir juridisks pienākums publiski tiesiski atzīt līdzpieteicējas /pers. A/ un /pers. B/ ģimenes attiecības.

[5] Satversmes 110.panta pirmais teikums paredz, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības.

Satversmes izpratnē ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa. Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos, piemēram, faktiskas kopdzīves rezultātā (*Satversmes tiesas 2019.gada 5.decembra sprieduma lietā Nr.2019-01-01 16.2.2.apakšpunkts un 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.1.punkts*). Tas ir saistīts ar to, ka ģimenes institūtu kā sociālu institūciju ietekmē pārmaiņas sabiedrībā, tādēļ laulība un radniecība vairs nav vienīgie kritēriji, kas norāda, ka divu personu izvēlētais attiecību modelis uzskatāms par ģimeni Satversmes 110.panta izpratnē (*Senāta 2021.gada [..] sprieduma lietā Nr.SKA-[B1]/2021 8.punkts).*

Satversmes 110.pants neizvirza dzimumu par kritēriju tādu personu noteikšanai, kuras atzīstamas par ģimeni (*Satversmes 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.1.punkts*). Sabiedrība sastāv ne vien no tādām personām, kas pēc savas dabas veido ciešas personiskas un ģimeniskas attiecības ar atšķirīga dzimuma pārstāvjiem, bet arī tādām personām, kas pēc savas dabas veido šādas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem (*Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.2 punkts un 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 10.1.punkts*).

Ar cilvēka cieņas principu nav savienojams uzskats, ka viena cilvēka cieņai varētu būt mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai. Cilvēka cieņas princips neļauj valstij atteikties no pamattiesību nodrošināšanas noteiktai personai vai personu grupai. Sabiedrībā pastāvoši stereotipi nevar kalpot par konstitucionāli attaisnojamu pamatu noteiktas personas vai personu grupas pamattiesību liegšanai vai ierobežošanai demokrātiskā tiesiskā valstī (*Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.2.punkts*).

Tā sauktais ģimenes kodols, kas sastāv no atšķirīga dzimuma laulātiem partneriem un viņu bioloģiski saistītiem bērniem, lai arī joprojām ir *"zelta standarts"*, attiecībā pret kuru tiek novērtētas visas citas ģimenes formas, tomēr nekad nav bijusi vienīgā pastāvošā ģimenes forma. Jēdziens *"ģimene"* ir elastīga un pielāgojama vienība, un pēdējos gados ir novērojams alternatīvo ģimeņu pieaugums, daudzas ģimenes šobrīd sastāv no neprecētiem dzīvesbiedriem un viņu bērniem, bērniem un viņu vecākiem un audžuvecākiem, bērniem un viņu vientuļo vecāku, kā arī bērniem un viņu viena dzimuma vecākiem (*Tryfonidou, A.(2020) The parenting rights of same-sex couples under European law. Marriage, Families and Spirituality, 25(2). p.179-180, pieejams: https://centaur.reading.ac.uk/90835/).*

Kā arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka situācija, ka otram faktiskajam vecākam nav iespējas tikt ierakstītam bērnu dzimšanas reģistros, neatbilst Satversmes 110.pantam (*Satversmes tiesas 2020. gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 15.punkts*).

[6] Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – konvencija) 8.pantā garantētās tiesības uz privāto dzīvi un ģimenes dzīvi aizsargā arī viena dzimuma pārus, kuriem ir stabilas attiecības (*2010.gada 24.jūnija sprieduma lietā "Schalk and Kopf v.Austria", iesnieguma Nr.30141/04, 94. punkts; 2015.gada 21.jūlija sprieduma lietā "Oliari and Others v. Italy", iesniegumu Nr.18766/11 un Nr.36030/11, 103.punkts*). Viena dzimuma pāri ir tikpat spējīgi kā dažādu dzimumu pāri izveidot stabilas, noturīgas, uz savstarpēju atbildību, lojalitāti un cieņu balstītas attiecības. Līdz ar to arī viena dzimuma pāriem ir nepieciešama viņu attiecību juridiska atzīšana un aizsardzība (*2010.gada 24.jūnija sprieduma "Schalk and Kopf" v. Austria" 99.punkts; 2013.gada 7.novembra sprieduma lietā "Vallianatos and Others v. Greece", iesniegumu Nr.29381/09 un Nr.32684/09, 78.punkts; 2015.gada 21.jūlija sprieduma lietā "Oliari and Others v. Italy" 165.punkts*). Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka viena dzimuma pāris un viņu bērns kopīgi var baudīt ģimenes dzīvi Konvencijas 8.panta izpratnē (*2012.gada 15.marta sprieduma lietā "Gas and Dubois v.France", iesnieguma Nr.25951/07, 37.punkts*).

Tas, ka vecākiem (vismaz vienam no viņiem) nav bioloģiska saikne ar bērnu ģimenē, neliedz šiem vecākiem un bērnam veidot ģimeni. Tas atbilst Eiropas Cilvēktiesību tiesas vispārējai pieejai, ka bioloģiskā saikne nav noteicošais faktors ģimenes dzīves nodibināšanai, tomēr svarīgi ir pierādījumi par nopietnām un pastāvīgām ģimenes locekļu attiecībām (*Eiropas Cilvēktiesību komisijas 1993.gada 8.februāra lēmums lietā "J.R.M. v. the Netherlands", iesnieguma Nr.16944/90*). Attiecīgi, tiklīdz viena dzimuma partneru ģimene ir uzskatāma par ģimeni konvencijas tvērumā, tā var baudīt tādu pašu aizsardzību kā visas citas ģimenes, protams, ievērojot ierobežojumus, kas ir noteikti ar likumu un nepieciešami leģitīma mērķa sasniegšanai (*Tryfonidou, A. The parenting rights of same-sex couples under European law, p.180*).

[7] Ievērojot minēto, gan Satversmes tiesa, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinušas, ka attiecīgi Satversmes 110.pants un Konvencijas 8.pants aptver un aizsargā arī tādas ģimenes, ko veido viena dzimuma pāris un viņu bērni. Vienlaikus Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka tā ir Konvencijas dalībvalstu rīcības brīvība noteikt, vai tās atļauj atsevišķām personām vienām vai dažāda veida pāriem „dibināt ģimeni", kā arī tādā gadījumā noteikt, kādā veidā tas ir īstenojams (piemēram, caur adopciju vai surogāciju) (*Tryfonidou, A. The parenting rights of same-sex couples under European law, p. 180*). Tiesības uz ģimenes dzīves aizsardzību neaizsargā vienkāršu vēlmi dibināt ģimeni (ar bērniem) (*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 22.janvāra sprieduma lietā "EB v. France", iesnieguma Nr.43546/02, 41.punkts*). Attiecīgi nevienam, tostarp viena dzimuma pāriem, nav tiesību prasīt, balstoties uz Konvencijas 8.pantu, valstij nodrošināt vecāku tiesības, ja šādām personām vai pāriem šādas tiesības nav paredzētas (*Tryfonidou, A. The parenting rights of same-sex couples under European law, p. 181*). Tas ir, konvencija neuzliek pienākumu dalībvalstij atļaut noteiktām personām vai pāriem dibināt ģimeni. Tomēr, ja valsts nosaka, ka kādām atsevišķu personu vai pāru kategorijām var būt bērns un tās var tikt tiesiski atzītas par šī bērna vecākiem, tas jādara nediskriminējošā veidā. Tātad, lai arī valstij nav pienākuma paplašināt vecāku tiesības viena dzimuma pāriem, tās var atturēties to darīt tikai tad, ja šādas tiesības nav nodrošinātas arī pretēja dzimuma pāriem, kas atrodas salīdzināmos apstākļos (piemēram, ja neprecēts pāris kopīgi nevar tikt atzīts par bērna vecākiem, tad tam jāattiecas gan uz pretēja, gan viena dzimuma pāriem) (*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 22.janvāra sprieduma lietā "EB v. France", iesnieguma Nr.43546/02, 41. punkts; Tryfonidou, A. The parenting rights of same-sex couples under European law, p. 186*).

Tādējādi no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8.panta izriet valsts rīcības brīvība noteikt, kurām personām vai pāriem ir tiesības tikt atzītiem par bērna vecākiem. Ja valsts šādu regulējumu ir noteikusi, tas nevar būt diskriminējošs, tostarp balstoties uz seksuālo orientāciju.

[8] Pieteikumā norādīts, ka /pers. B/ ir dzimusi 2021.gada 6.novembrī, medicīniskās apaugļošanas ceļā. Tas ir, pirms ar Administratīvās rajona tiesas 2022.gada 6.jūlija spriedumu lietā Nr.A420290921 ir konstatēts, ka starp pieteicēju /pers. A/ un pieteicējas nepilngadīgās /pers. B/ māti /pers. C/ pastāv ģimenes attiecības Latvijas Republikas Satversmes 110.panta izpratnē.

Saskaņā ar Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 21.pantu medicīniskās apaugļošanas rezultātā dzimušais bērns uzskatāms par dzimušu laulībā, ja medicīniskās apaugļošanas brīdī potenciālo vecāku laulība bija reģistrēta, bet gadījumos, kad potenciālo vecāku laulība nav reģistrēta, medicīniskās apaugļošanas rezultātā dzimuša bērna juridiskā statusa noteikšanai piemēro Civillikuma noteikumus, ciktāl tie nav pretrunā ar šā likuma noteikumiem.

[9] Atbilstoši Civillikuma 146.panta pirmajai daļai par bērna māti atzīstama sieviete, kas bērnu dzemdējusi. Savukārt atbilstoši minētā panta tālākajās daļās nostiprinātajam paternitātes pieņēmumam par bērna tēvu ir atzīstams: 1) bērna mātes vīrs, ja bērns ir piedzimis laulībā; 2) bērna mātes bijušais vīrs, ja bērns ir piedzimis ne vēlāk kā 306.dienā pēc tam, kad laulība ir izbeigusies ar vīra nāvi, laulības šķiršanu vai laulības atzīšanu par spēkā neesošu, un bērna māte nav stājusies jaunā laulībā. Konkrētajā gadījumā tiesību normas par paternitātes pieņēmumu nav piemērojamas, jo pieteicēja bērnu dzemdējusi laikā, kas nav saistīts ar laulību. Ja bērna tēvu nav iespējams noteikt, pamatojoties uz paternitātes pieņēmumu, vai tiesa konstatē, ka bērns nav cēlies no viņa mātes vīra, atbilstoši Civillikuma 154. un 155.pantam bērna tēvs nosakāms, pamatojoties uz paternitātes brīvprātīgu atzīšanu. Paternitāte var tikt brīvprātīgi atzīta pirms bērna dzimšanas, bērna dzimšanas reģistrācijas brīdī vai pēc bērna dzimšanas reģistrācijas, bērna tēvam un mātei iesniedzot kopīgu iesniegumu dzimtsarakstu nodaļai.

Likums obligāti neprasa, lai persona, kas atzīst bērnu par savu, būtu viņa miesīgais tēvs. Nosakot bērna izcelšanos, nav nepieciešams pierādīt bioloģiskās izcelšanās faktu no tēva un principā ir iespējama bērna atzīšana arī tad, ja starp bērnu un personu, kas bērnu atzīst, nav bioloģiskās radniecības fakta. Persona, kas bērnu atzīst, var to zināt vai nezināt, un brīvi izteikt gribu paternitātes atzīšanai. Pati par sevi bioloģiskās radniecības neesamība nevar būt par pamatu, lai paternitātes atzīšanu atzītu par neesošu (*J.Vēbers. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ģimenes tiesības. – Rīga: Mans īpašums, 2000, 74., 81.lpp*).

Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka nevar piekrist apgalvojumam, ka paternitāte ir pieņēmums par bērna izcelšanos no tēva, un tāpēc laulātā saskaņā ar apstrīdēto normu var apstrīdēt paternitātes atzīšanu tikai, pamatojoties uz to, ka otrs laulātais nav bērna bioloģiskais tēvs. Paternitāte ir tēva tiesiskā attiecība ar bērnu. Tā nozīmē bērna un tēva attiecību sociālu un tiesisku atzīšanu. Nedrīkst jaukt tiesisko paternitāti ar bioloģisko paternitāti, kas ir medicīnisks jautājums. Tiesiskā paternitāte ir vērsta uz to, lai panāktu līdzsvaru starp „bioloģisko patiesību", kas atspoguļo bioloģisko un ģenētisko paternitāti, un „sociālajām vecāku un bērnu attiecībām", kuras attiecas uz personu, kas dzīvo kopā ar bērnu un rūpējas par to. Uzskatāms piemērs būtu paternitātes noteikšana gadījumos, kad medicīniskai apaugļošanai izmantota donora dzimumšūna (*Satversmes tiesas 2004.gada 11.oktobra spriedumu lietā Nr.2004-02-0106 8.punkts*).

Tiesa secina, ka bērna tēva paternitātes atzīšana var izrietēt no bioloģiskās radniecības fakta, bet tā nav obligāta. Attiecīgi pretēja dzimuma nelaulātu pāru gadījumos otrs partneris var tikt atzīts par bērna vecāku, balstoties uz abu partneru kopīgu iesniegumu. Nekas vairāk no partneriem netiek prasīts, kā vien skaidri pausta griba atzīt bērnu par savu. Turklāt, kā tas izriet no Seksuālās un reproduktīvās veselības likuma 22.panta, tad nevienam nav tiesību prasīt dzimumšūnu donora paternitātes atzīšanu. Attiecīgi konkrētajā gadījumā paternitātes atzīšana, kas izrietētu no bioloģiskās radniecības fakta, nav juridiski pieļaujama. Līdz ar to arī pieteicējas – nepilngadīgās /pers. B/ gadījumā veidojas situācija, ka par viņas māti tiek reģistrēta tikai tā sieviete, kas viņu dzemdēja. Bērna bioloģiskais tēvs nav un nevar tikt par tādu atzīts. Savukārt bērna mātes partnere, proti, pieteicēja /pers. A/, ar kuru faktiski gan bērns, gan viņa bioloģiskā māte dzīvo kopīgā ģimenē, juridiski par tādu netiek atzīta.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir skatījusi pieteikumu par viendzimuma pāra abu vecāku ierakstīšanu bērna dzimšanas reģistrā (*2013.gada 3.februāra lēmums lietā "Boeckel, Gessner-Boeckel v. Germany", iesnieguma Nr.8017/11*). Šajā lietā tiesa pieteikumu atzina par acīmredzami nepamatotu. Vienlaikus minētajā lietā konstatētie tiesiskie un faktiskie apstākļi ir atšķirīgi no pieteicēju gadījuma. Proti, pieteicēja bija adoptējusi savas partneres bērnus, turklāt nacionālās tiesību normas paredzēja, ka par bērna tēvu dzimšanas reģistrā ieraksta bērna mātes laulāto. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka nacionālajās tiesību normās ir iekļauta prezumpcija, ka mātes laulātais ir bērna bioloģiskais tēvs, bet viendzimuma pāru gadījumā mātes partnere nevar būt bērna bioloģiskais vecāks. Kā jau tas aprakstīts iepriekš šajā spriedumā, tad līdzīgs regulējums ir arī Latvijā, proti, paternitātes pieņēmums (Civillikuma 146.pants), taču paternitātes atzīšanas gadījumā (Civillikuma 154.pants) bērna bioloģiskā izcelsme nav ne izšķiroša, ne nepieciešama.

[10] Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta pirmā daļa noteic, ka civilstāvokļa aktu reģistrē dzimtsarakstu iestāde, sastādot, aktualizējot vai atjaunojot laulības, dzimšanas vai miršanas reģistra ierakstu, uz kuru pamatojoties izsniedz civilstāvokļa akta reģistrāciju apliecinošu dokumentu. Minētā panta trešā daļa noteic, ka dzimtsarakstu nodaļa reģistrē laulību, paziņoto dzimšanas un miršanas faktu, aktualizē un atjauno civilstāvokļa aktu reģistra ierakstu. Atbilstoši Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma V nodaļas "Dzimšanas fakta reģistrācija" normām ziņas par jaundzimušo bērnu, kā arī par viņa vecākiem – māti un tēvu – ir ierakstāmas dzimšanas reģistrā mēneša laikā pēc bērna piedzimšanas.

Ievērojot minēto, tiesa secina, ka par bērna vecākiem var tikt atzīti māte un tēvs – gan laulāts pāris, gan neprecētas personas; gan pēc paternitātes pieņēmuma, gan paternitātes atzīšanas vai noteikšanas. Līdz ar to, ja valsts ir noteikusi tiesisko regulējumu, kas paredz, ka par vecākiem var būt divas neprecētas pretēja dzimuma personas, tad tāda regulējuma neesība, kas ļauj par vecākiem būt divām neprecētām viena dzimuma personām, ir diskriminējoša personu seksuālās orientācijas dēļ.

[11] Senāts ir vērsies Satversmes tiesā ar pieteikumiem par Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta pirmās un trešās daļas, ciktāl tās neparedz tādu civilstāvokļa akta veidu, kas ļautu reģistrēt viendzimuma pāra ģimenes attiecības, atbilstību Satversmes 1.pantam un 110.panta pirmajam teikumam. Satversmes tiesa atteica ierosināt lietu, norādot, ka pieteikumā nav sniegts juridiskais pamatojums tam, ka viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskā aizsardzība būtu jānodrošina tieši ar reģistrāciju civilstāvokļa aktu reģistrā un tādējādi nav pamatots tas, ka tieši pieteikumā apstrīdētās Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma normas neatbilst Satversmei. Kā tas izriet no minētajiem lēmumiem, tad arī šajās lietās ir attiecināmas iepriekšējos Satversmes tiesas nolēmumos paustās atziņas par likumdevēja rīcības brīvību viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma formas un satura noteikšanā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 110.panta pirmajā teikumā noteiktais likumdevēja pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību prasa noteikt sociālajā realitātē pastāvošo ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, proti, noteikt šo attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Likumdevējam ir tiesības noteikt tādu ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, kas ir balstīts uz objektīviem un pamatotiem kritērijiem. Likumdevējam ir pienākums ņemt vērā šo attiecību specifiku, tai skaitā arī šo attiecību dalībnieku un situāciju atšķirības, kas prasa nodrošināt atbilstošu ģimenes attiecību tiesisko regulējumu. Satversmes tiesa arī secināja, ka šobrīd Latvijas tiesību sistēmā pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību nav izpildīts. Tāpat Satversmes tiesa vērsa uzmanību uz to, ka šā pienākuma izpildei nepieciešams saprātīgs laiks un likumdevējam ir zināma rīcības brīvība attiecībā uz ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma formas un satura noteikšanu. Proti, nosakot ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties

dažādus risinājumus, ja vien attiecīgais tiesiskais regulējums nodrošina personām iespēju juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības un tikt valsts atzītām par ģimeni (*Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.3., 14.2. un 15.punkts, kā arī 2021.gada 8.aprīļa sprieduma lietā Nr.2020-34-03 10.2.punkts*).

[12] Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Civillikuma tiesiskais regulējums izsmeļoši noteic, kura persona noteiktā situācijā ir atzīstama par bērna tēvu, un nepieļauj to, ka par bērna tēvu varētu tikt atzīta sieviete. Bērna mātes partnerei nevar piemērot Civillikumā noteikto bērna un tēva ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, kā arī tiesisko regulējumu, kas bērna tēvam piešķir tiesības izmantot ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības pasākumus (*Satversmes tiesas 2020. gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 11.1., 14.2.punkts*). Tādējādi, lai arī valstij ir pienākums nodrošināt no Satversmes 110.panta un Konvencijas 8.panta viendzimuma partneru ģimenes juridisko aizsardzību un sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus, tostarp arī šādā ģimenē esošo partneru un bērnu savstarpējās attiecībās, tas nenozīmē, ka likumdevējam tas obligāti būtu jāparedz esošajā regulējumā, proti, Civillikumā un Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likumā, nosakot otra vecāka – mātes – ierakstīšanu dzimšanas reģistrā. Tā ir likumdevēja rīcības brīvība noteikt bērnu un vecāku savstarpējās attiecības, tostarp, ka par bērna māti ir atzīstama sieviete, kas bērnu dzemdējusi, bet bērna tēvu – vīrietis, kas par tādu atzīts ar paternitātes pieņēmumu, paternitātes atzīšanu vai tiesas spriedumu. Lai arī Satversmes tiesa norādīja, ka situācija, ka otram faktiskajam vecākam nav iespējas tikt ierakstītam bērnu dzimšanas reģistros, neatbilst Satversmes 110.pantam, tā vienlaikus atzina, lai noteiktu viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesisko regulējumu un sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus ar atbilstošu formu un saturu, likumdevējam ir nepieciešams veikt padziļinātu un kompleksu izpēti. Turklāt viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskais regulējums var būtiski ietekmēt visu tiesību sistēmu (*Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 15.punkts*). Tādējādi Satversmes tiesa vēlreiz ir apliecinājusi, ka tā ir likumdevēja izšķiršanās noteikt tiesisko regulējumu, kādā tiek reģistrētas un atzītas viendzimuma partneru un viņu bērnu ģimenes tiesiskās attiecības, un tas pats par sevi nenozīmē valsts pienākumu otru bērna vecāku, kas nav viņa tēvs vai māte Civillikuma izpratnē, ierakstīt civilstāvokļa aktu (dzimšanas) reģistrā.

[13] No Satversmes tiesas 2021.gada 7.jūlija un 2021.gada 8.oktobra lēmumiem izriet, ka likumdevējs var tiesībpolitiski izšķirties, vai viena dzimuma pāra ģimenes attiecību juridisku nostiprināšanu regulēt kā civilstāvokļa akta reģistrāciju Civilstāvokļu aktu reģistrācijas likumā vai arī kādā citā likumā paredzēt kādu citu mehānismu. Līdz ar to tiesa nevar uzlikt pienākumu dzimtsarakstu nodaļai reģistrēt pieteicēju ģimenes attiecības kā civilstāvokļa aktu (*Senāta 2021.gada [..] sprieduma lietā Nr.SKA-[B1]/2021 21.punkts*). Satversmes tiesa minētos lēmumus pieņēmusi saistībā ar Senāta pieteikumiem par Civilstāvokļa aktu reģistrācijas likuma 3.panta pirmās un trešās daļas, ciktāl tās neparedz tādu civilstāvokļa akta veidu, kas ļautu reģistrēt viena dzimuma pāra ģimenes attiecības, atbilstību Satversmes 1.pantam un 110.panta pirmajam teikumam. Arī bērnu un vecāku savstarpējo attiecību atzīšana no valsts puses notiek caur ierakstu civilstāvokļa aktu reģistrā – bērna dzimšanas reģistrā. Tomēr tā kā arī bērnu un vecāku savstarpējo attiecību formas noteikšana ir likumdevēja rīcības brīvība, tad tiesas ceļā nav iespējams panākt, ka dzimšanas reģistrā tiktu veikts ieraksts par to, ka pieteicējas – nepilngadīgās /pers. B/ otrs vecāks ir pieteicēja /pers. A/.

[14] No Satversmes 110.panta izriet divi likumdevēja pienākumi: 1) nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību; 2) nodrošināt ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību un atbalstu. Šis pienākums ietver likumdevēja pienākumu noteikt sociālajā realitātē pastāvošo ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, proti, noteikt šo attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Satversmes tiesa atzina, ja valsts nenodrošina ģimenes juridisko aizsardzību, proti, nenosaka ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, tad nav iespējams šo attiecību dalībniekiem nodrošināt arī Satversmes 110.pantā ietvertās sociālās un ekonomiskās tiesības. Lai arī tā nav neierobežota, tomēr likumdevējam ir rīcības brīvība, nosakot ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma un ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumu formu un saturu. Likumdevējam ir tiesības noteikt tādu ģimenes attiecību tiesisko regulējumu, kas ir balstīts uz objektīviem un pamatotiem kritērijiem, tam ir pienākums ņemt vērā šo attiecību specifiku, tai skaitā arī šo attiecību dalībnieku tiesisko regulējumu un ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus. Nosakot tiesisko regulējumu, likumdevējam ir jāievēro diskriminācijas, tostarp personas dzimuma dēļ, aizliegums, kā arī jāvērtē attiecīgā regulējuma ietekme uz skartajām bērna tiesībām. Visbeidzot Satversmes tiesa atzina, ka Satversmes 110.panta pirmais teikums prasa, lai likumdevējs nodrošina ikvienas ģimenes, tai skaitā arī viendzimuma partneru ģimenes, juridisko aizsardzību un sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus. Proti, likumdevējam nav tiesības izvēlēties, vai šādai ģimenei vispār ir jānodrošina juridiskā aizsardzība, kā arī ekonomiskā un sociālā aizsardzība un atbalsts (*Satversmes tiesas 2020.gada 12.novembra sprieduma lietā Nr.2019-33-01 12.punkts*). Vienlaikus tas nenozīmē, ka likumdevējam nav rīcības brīvības izlemt, kādā formā nodrošināma citstarp viendzimuma partneru ģimenes juridiskā aizsardzība, sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumi. Paturot prātā no Satversmes 110.panta izrietošos ģimenes atzīšanas mērķus, likumdevējs tādas ģimenes, kas sastāv no viena dzimuma partneriem un viņu bērniem, atzīšanu (reģistrāciju) var noteikt arī citā alternatīvā regulējumā. Tādējādi arī administratīvā tiesa, kamēr likumdevējs nav noteicis regulējumu šādu ģimeņu atzīšanai, var meklēt citus alternatīvus pagaidu tiesiskos risinājumus, lai nodrošinātu tai Satversmes 110.pantā garantētās tiesības.

[15] Izskatot lietu par viena dzimuma pāra ģimenes attiecību konstatēšanu, Senāts atzina, ka citos gadījumos ģimenes attiecību juridiska atzīšana un nostiprināšana tiek nodrošināta, reģistrējot attiecīgu civilstāvokļa aktu, kas ir tiesiskās attiecības vai faktisko situāciju konstatējošs administratīvais akts. Tālāk Senāts secināja, ka atbilstoši Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punktam arī administratīvā tiesa noteiktos gadījumos var konstatēt kādu tiesisku attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu. Senāts norādīja, ka tiesiskās attiecības starp ģimenes locekļiem ir privāttiesiskas, līdz ar to Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punktā minētais pieteikuma priekšmets nav tieši piemērojams, lai konstatētu tiesisko attiecību pastāvēšanu starp ģimenes locekļiem. Tomēr akts, ar kuru valsts atzīst kādas attiecības par ģimenes attiecībām un tās juridiski nostiprina, ir publiski tiesisks, un pieteicēju mērķis ir panākt, lai tieši valsts atzītu viņu attiecības par ģimenes attiecībām. Līdz ar to situācijā, kad nav izveidots speciāls mehānisms šādu ģimenes attiecību publiski tiesiskai atzīšanai un nostiprināšanai (reģistrācijai), ir iespējams pēc analoģijas piemērot Administratīvā procesa likuma 184.panta pirmās daļas 3.punktu un 256.pantu un uzskatīt, ka pieteicējas ir iesniegušas konstatēšanas pieteikumu. Tiesai, izskatot šādu pieteikumu, būtu jākonstatē, vai pieteicēju attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē. Izskatot šādu pieteikumu, nav nozīmes un tiesai nav jāpārbauda apstākļi, kas saistīti ar to, vai personas faktiski dzīvo kopā, vai tām ir kopīga mājsaimniecība u.tml. Izšķirošs ir tas, ka divas pilngadīgas personas brīvi ir paudušas gribu uzturēt ģimenes attiecības (*Senāta 2021.gada [..] sprieduma lietā Nr.SKA-[B1]/2021 22., 23.punkts*).

Arī izskatāmajā lietā, salīdzinot ar Civillikumā noteikto kārtību paternitātes atzīšanai, ir pietiekami ar kopīgu gribas izteikumu būt ģimenei, kurā pastāv vecāka un bērna attiecības. Tiesai papildus nav jāpārbauda apstākļi, kas saistīti ar to, vai personas faktiski dzīvo kopā, vai tām ir kopīga mājsaimniecība u.tml.

Viena dzimuma pāra ģimenē var tikt audzināti arī bērni. Liedzot šādām ģimenēm juridisku atzīšanu un aizsardzību, bērni neko neiegūst, jo viņi joprojām būs tieši šajā ģimenē, kurai nebūs nodrošināta atzīšana un aizsardzība. Taču, ja šādas ģimenes juridiski tiktu atzītas un aizsargātas, tajās augošie bērni iegūtu no ģimenes locekļu personisko un mantisko attiecību stabilitātes, skaidrības un prognozējamības, ko šāda viņu ģimeņu atzīšana rada. Tāpat

šie bērni tikai iegūtu no apziņas, ka valsts viņu ģimeni neuzskata par mazāk vērtīgu un mazāk aizsardzības cienīgu kā citas ģimenes, kuras valsts atzīst. Kā ir skaidrojusi Dr. Psych. Diāna Zande, ilgtermiņā bērna vislabākajās interesēs ir, lai tas ģimenes modelis, kurā viņš aug, būtu kopumā sabiedrībā akceptēts, jo tas sekmē to, ka bērns jūtas emocionāli drošs un pieņemts ne tikai savā ģimenē, bet arī plašākā sabiedrībā (*Satversmes tiesas 2020.gada 13.oktobra tiesas sēdes lietā Nr.2019-33-01 ieraksta 6:33-6:53 un 45:48-46:47 minūte*). Viena dzimuma partneriem jābūt tiesiski atzītiem par kopīgiem vecākiem nevis par spīti bērna interesēm, bet tieši bērna labāko interešu dēļ (*sal. C. McGlynn: Families and the European Union: Law, Politics and Pluralism, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, 108*). Tādējādi nav saskatāmi apstākļi, kā šādas ģimenes tiesiska atzīšana varētu apdraudēt bērnu intereses. Tieši otrādi, ievērojot, ka šīs personas jau dzīvo faktiskās ģimenes attiecībās, tām tiek sniegta valsts juridiskā, sociālā un ekonomiskā aizsardzība, kā arī radīta apziņa, ka ģimene, kurā bērns aug, ir valsts atzīta un sabiedrības akceptēta.

[16] Tāpat kā iepriekš aplūkotajā Senāta izskatītajā lietā, arī šajā lietā tiesa apzinās, ka šajā brīdī tiesas rastais tiesiskais risinājums, kamēr likumdevējs nav noteicis viena dzimuma partneru un viņu bērnu ģimenes tiesisko regulējumu, nodrošina tikai vienas no Satversmes 110.panta un cilvēka cieņas principa izrietošas tiesības īstenošanu, proti, tiesību tikt valsts atzītām par ģimeni īstenošanu. Šādā veidā viena dzimuma pāra ģimenēm, kurās tiek audzināti bērni, netiek noteikts konkrēts personisko un mantisko attiecību regulējums un netiek arī nodrošināta kāda konkrēta apjoma ekonomiskā un sociālā aizsardzība. Līdz ar to nezūd vajadzība pēc likumdevēja pieņemta šo jautājumu tiesiskā regulējuma, kas būtu balstīts gan uz juridiskiem, gan tiesībpolitiskiem apsvērumiem. Tomēr, kā ir norādījusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa, viena dzimuma pāra ģimenes attiecību juridiskai atzīšanai ir būtiska nozīme pašai par sevi neatkarīgi no tā, cik plašas vai šauras juridiskās sekas tas rada (*2015.gada 21.jūlija sprieduma lietā "Oliari and Others v. Italy" 174.punkts*). Līdz brīdim, kad likumdevējs būs izveidojis atbilstošu tiesisko regulējumu, šāds spriedums, ar kuru ir konstatēts, ka konkrētu personu attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē, arī aizstās valsts īstenotu šo attiecību reģistrāciju. Līdz ar to tas kā pagaidu risinājums var tikt izmantots citās situācijās, kad nepieciešams pamatot, ka šīm personām ir nodrošināmas kādas ģimenēm paredzētas tiesības.

[17] Ievērojot minēto, pieteikums par fakta konstatēšanu, ka starp līdzpieteicējām /pers. A/ kā vecāku un /pers. B/ kā bērnu pastāvošās attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē, ir apmierināms.

[18] Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 126.panta trešo daļu valsts nodeva netiek atlīdzināta, ja pieteikuma priekšmets bija konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanas, nepastāvēšanas vai to satura konstatācija.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 126.panta trešo daļu, 246.–251.pantu, 256.pantu un 289.–291.pantu, tiesa

nosprieda

apmierināt līdzpieteicēju /pers. A/ un /pers. B/, ko viņas interesēs iesniegusi viņas likumīgā aizbildne /pers. C/, pieteikumu.

Konstatēt konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, ka attiecības starp /pers. A/ kā vecāku un /pers. B/ kā bērnu ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110.panta izpratnē.

Spriedumu var pārsūdzēt Administratīvajā apgabaltiesā viena mēneša laikā no sprieduma sastādīšanas dienas, iesniedzot apelācijas sūdzību Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu namā.

Tiesnese D.Lubāne